

УДК 342.7(471+430): 347.152

Косілова Ольга Іванівна –

кандидат політичних наук, доцент, науковий співробітник, Юридичний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, юридичний факультет
<https://orcid.org/0000-0002-5574-3771>

Olga I. Kosilova –

*candidate of political sciences, associate professor, researcher at the Law Faculty
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(60 Volodymyrska Street, Kyiv, Ukraine)*
<https://orcid.org/0000-0002-5574-3771>

Солодовнікова Христина Кишиштофівна –

кандидат психологічних наук, юрист, Юридичний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
orcid.org/0000-0002-9169-9026

Khrystyna K. Solodovnikova –

*candidate of psychological sciences, master of laws, lawyer at the Law Faculty,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(60, Volodymyrska Street, Kyiv, Ukraine)*
orcid.org/0000-0002-9169-9026

Основні права на свободи: новий підхід до дослідження на підставі порівняльного аналізу законодавства ФРН та України

Стаття присвячена правовому аналізу розуміння феномену «свобода» у його взаємозв'язку з правами людини. За допомогою компаративного аналізу було виявлено істотну різницю у підходах щодо визначення цих правових явищ в Україні та ФРН. Так, у Німеччині свободи користуються правовим статусом основних прав та закріплюються у формі прав на свободу, а в українській правовій доктрині права та свободи здебільшого розглядаються як окремі категорії, що мають різне змістове та сутнісне наповнення.

Ключові слова: *свобода, права на свободи, основні права, німецька доктрина права, українська доктрина права.*

Статья посвящена правовому анализу понимания феномена «свободы» в его взаимосвязи с правами человека. С помощью компаративного анализа была установлена существенная разница в подходах по определению этих правовых явлений в Украине и ФРГ. Так, в Германии свободы пользуются правовым статусом основных прав и закреплены в форме прав на свободу, а в украинской правовой доктрине права и свободы в основном рассматриваются как отдельные категории, с разным смыслом и содержанием.

Ключевые слова: *свобода, права на свободы, основные права, немецкая доктрина права, украинская доктрина права.*

O.I. Kosilova, Kh.K. Solodovnikova. Fundamental Rights to Freedoms: A New Approach to the Study Based on Comparative Analysis of German and Ukrainian Legislation

The article deals with the legal analysis of the understanding of the phenomenon of “freedom” in its relation to human rights. Comparative analysis revealed a significant difference in approaches to defining the legal category of “freedom” in Ukraine and Germany. It has been found that in Germany, freedoms enjoy the legal status of fundamental rights and are enshrined in the form of rights to liberty, and in the Ukrainian legal doctrine rights and freedoms are mostly regarded as separate categories with different meaningful and essential

content. It is revealed that the characteristic feature of German legal doctrine is the interpretation of freedoms through the human rights, that is, freedoms enjoy the legal status of fundamental rights and are enshrined in the form of rights to liberty. Thus, according to German doctrine of law, freedom is first and foremost the responsibility of the individual, while the state provides the proper legal conditions for its implementation.

In Ukraine, fundamental rights to freedoms are mainly interpreted as specific areas of human activity within the limits established by the state and embodied in its laws. That is, freedom is understood in its positive meaning: it is granted by the state and defined by the state as a social good. Based on the analysis of the relevant norms on fundamental freedoms in the Constitution of Ukraine and the Civil Code, there are grounds to argue that freedoms relate mainly to so-called social fundamental rights.

The concept of freedom enshrined in the German Constitution requires a restriction on fundamental rights. Freedom of fundamental rights has two fundamental meanings: in principle, the rights of individuals to act at their own discretion, but on the other hand, are limited by a public authority that determines the limits of permitted actions. Human freedom is inviolable, and interference with human freedom is possible only on the basis of law. In German law, fundamental rights to liberties are understood as ways of the free development of the individual, as a sphere of personal responsibility protected by the state against interference. The relationship between the individual and the state in Germany is based on the fact that the German state must provide appropriate precautionary measures that impose restrictions on one person, thereby providing opportunities for the free implementation and development of others.

Keywords: freedom, rights for freedoms, German doctrine of law, Ukrainian doctrine of law, fundamental rights, interference with the rights for freedoms.

Постановка проблеми. У широкому розумінні свободу можна розуміти як можливість людини приймати рішення за власним бажанням, що означає вибір між різними можливостями [1].

Характерною рисою німецької правової доктрини є тлумачення свобод крізь призму прав людини. На відміну від Конституції України, в якій розділ II має назву «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» [2], в Основному Законі ФРН розділ I визначено як «Основні права» [3]. Сам термін «свобода» не є чітко визначеним в Основному законі ФРН. Скоріше Конституція у формі основних прав стала букетом багатьох свобод. Права – це свобода. Основні права розглядаються як способи (виміри) вільного розвитку особистості (у розумінні ст. 2 п.1 Конституції) [3]. Таким чином, у німецькому праві немає як такого чіткого розмежування на «права і свободи», як в Україні. У ФРН широко застосовується стале словосполучення: «права на свободу», яке виражає сутність та зміст між правами та свободами. Таким чином, свободи користуються правовим статусом основних прав, та закріплюються у формі прав на свободу.

Вищезазначені відмінності у тлумаченні та розумінні свобод у ФРН та Україні обумовлюють актуальність обраної теми та необхідність її подальшого компаративного

аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науці створено низку фундаментальних праць, які забезпечують ґрунтовну методологічну основу для осмислення змісту та сутності свободи як підґрунтя функціонування та розвитку громадянського суспільства, демократії та правової системи. Зокрема, це ідеї та наукові доробки таких зарубіжних дослідників, як Дж. Кін, В. Нерсесянц, А. Батіфоль, А. Дайсі, Ю. Габермас, О. Лафонтен, Г. Луф, Р. Патнем, В. Франкл. Серед вітчизняних науковців слід згадати праці В. Горбатенка, А. Зайця, В. Кампа, Б.О. Кістяковського, М. Козюбри, О. Копиленка, А. Колодія, Р. Павленка, В. Погорілка, П. Рабіновича, В. Тація, Ю. Шемшученка, Б. Рохмана, В. Авер'янова та інших.

Невирішені раніше проблеми. Попри значний внесок вищезгаданих авторів, питання щодо правової природи свободи в Україні є недостатньо дослідженим, зокрема в контексті розуміння дефініції «права на свободу», яке активно використовується в німецькій доктрині і означає реалізацію свободи у формі прав. Використання подібної термінології в Україні непоширене, дана дефініція є принципово новою та потребує глибокого аналізу.

Мета статті: за допомогою компаративного аналізу виявити та дослідити

особливості взаємозв'язку прав і свобод. Визначити і порівняти дані юридичні категорії у доктринах ФРН та України.

Виклад основного матеріалу. Свобода (з лат. «libertas») зазвичай розуміється як можливість вибирати і приймати рішення без примусу між різними можливостями. Термін «свобода» загалом означає стан автономності суб'єкта у філософії, теології та праві [1].

Свобода на початку ХХІ сторіччя є чи не найполемічнішим питанням, що гостро дискутується у багатьох науках. Тому зупинимося на двох напрямках, які викристалізували ідею свободи в праві: філософія, що узагальнено розглядає свободу в контексті «свободи волі» та «свободи вибору», а також етика, де свобода виводиться через мораль і моральність, в контексті взаємодії людини і суспільства, тобто гармонізація свободи однієї людини із волею іншої.

Слід зауважити, з одного боку, в природі не існує свободи як явища, там все має характер абсолютного детермінізму, панує абсолютний закон причинності. А з іншого, як стверджує сучасний український дослідник Б. Рохман, людина є носієм трансцендентної, особистісної та ситуативної свобод [4].

На сьогоднішній день є всі підстави стверджувати, що окрема людина перебуває у високо диференційованому, дискретному і екстремально залежному суспільному середовищі, що не дозволяє бути самодостатньою. Відповідні життєві умови, обставини і якість життя залежать від все більшої кількості зовнішніх факторів. Зокрема такими факторами впливу можна назвати політичне, соціальне, екологічне культурне, економічне та правове середовища [5, с.576]. Слід зазначити також, що вказані середовища виступають конкретизованими векторами реалізації можливостей вільного легітимного вибору поведінки суб'єкта і в той же час, кожен з них має свою систему правил належної поведінки.

Австрійський філософ та психолог В. Франкл застерігав, що свобода не є здійсненням усього, що бажає людина, вона не тотожна всемогутності і сваволі. Тому, у будь-якому суспільстві, державі, свобода має два основні значення: позитивне та негативне. Негативна свобода, визначається як «свобода від», і як правило, означає відсутність зовнішнього та

внутрішнього примусу. Це відрізняє її від позитивної свободи, яку сприймають як «свободу для». Негативна та позитивна свобода може стосуватися як волі, так і свободи дій [6]. Зокрема, негативною свободою виступає можливість вільно висловлювати свою думку, без допомоги, або без перешкоджання з боку з інших (наприклад без цензури). На відміну від неї, позитивна свобода означає, що засоби комунікації та доступу до засобів масової інформації доступні для свободи вираження поглядів та їх вільного поширення.

У сучасному світі загальноприйнятими є ідеї, що фундаментом вільного державного порядку є три складові: верховенство права, яке ставить найвищим пріоритетом основні права та свободи людини і громадянина; демократія як суспільно-політичний устрій; ринкова економіка. Громадяни демократично конституційованих держав регулярно користуються гарантованою конституцією свободою вираженою у вигляді основних прав (включаючи громадянські права та права людини). Вказані основні права гарантують певний простір, в який державі не дозволяється втручатися, і який слід поважати. Юридично концепція основних прав ратифікована та визнана у всьому світі більшістю держав у міжнародному нормативно-правовому договорі «Пакт про громадянські та політичні права», однак його реальне втілення не гарантується повністю навіть у демократично розвинених державах [7].

Зарубіжні науковці, розмірковуючи про юридичну природу свободи зазначають, що саме вона є джерелом права. Так, Альберт Дайсі, один із творців доктрини верховенства права, англійський вчений-конституціоналіст, слушно наголошував: «Права і свободи особи, – є основою, а не результатом, права країни», а правила, що складають конституційний кодекс, являють собою «не джерело, а наслідок прав осіб» [8]. Аналогічну позицію висловлював німецький професор Роберт фон Моль, один із основоположників концепції правової держави: «Свобода громадян, – писав він, – є вищим принципом правової держави» [9]. Саме невід'ємні, невідчужувані права і свободи людини, як свідчить досвід сучасних розвинутих держав, становлять основу «стримувань і противаг» державній владі, яка завжди має

тенденцію до виходу з-під контролю суспільства. Саме наявність основних прав надає особі незалежну позицію відносно держави; водночас, особа яка самостійно визначає цілі та пріоритети власного життя, маючи достатні можливості для цього, бере участь у суспільному житті, взаємодіє з іншими індивідами, щоб мати значний вплив на загальний соціальний розвиток.

Як важливий внесок у розвиток вчення про основні свободи у Німеччині можемо оцінювати праці Фрідріха Августа Фрайхера фон дер Хайдте, передусім його роботу «Свобода, порядок, право». Аналізуючи взаємозв'язок свободи та порядку науковець зазначав, що обидва ці поняття однаковою мірою пов'язані з сутністю права: «Право – це порядок свободи» [10]. Тому, без свободи не може існувати право. Обидва поняття, і право і свобода пов'язані з існуванням людини: лише людина може по справжньому насолоджуватися свободою, і лише людина володіє правами у справжньому розумінні цього слова [10].

Ключовими ідеями, які були викладені у праці «Свобода, порядок, право» Фрідріха Августа Фрайхера фон дер Хайдте були наступні.

1. Хто заперечує саме поняття людини (особи), неодмінно також повинен прийти до заперечення права та закону як формального вираження права. Свобода прийняття рішень і відповідальність – є обов'язковими умовами реалізації права.

2. Право передбачає адресатом своїх норм, істоту, яка вільно вирішує і сама несе відповідальність за свої рішення. У цьому полягає зміст правового примусу: хоча правова норма може призвести до порушення права, але можливість до прийняття (зміни) такого рішення не виключається.

3. Право визначає спеціальну сферу (напрямок), у межах якої (якого) ніхто не повинен нести обмежень у своєму вільному вираженні та прийнятті рішень, але водночас, і відповідати за свої дії. Право визначає межі свободи та відповідальності між окремою особою та спільнотою, між «Я» та «Ми». Лише право може визначити ким та за яких умов може бути обмежена сфера особистої свободи.

4. Право надає особі таку сферу свободи, яка захищена за допомогою встановлення заборон. Якщо окрема людина порушує сферу свободи

іншої, то право захищає іншу особу від неправомірного втручання та зупиняє порушника. Безмежна свобода стає свавіллям.

5. Призначенням права є не лише врегулювання, а також і впорядкування. Тому що у порядку полягає свобода, і лише порядок може її захистити. Таким чином, свобода полягає у її впорядкуванні [10].

Таким чином, за німецькою доктриною, свобода – це передовсім відповідальність особи, тоді як держава забезпечує належні правові умови для її реалізації. Але розвиток цієї сфери, а також можливості її розгортання часто неможливо забезпечити лише стримуванням й відверненням зазіхань держави та її втручання в «свободу і власність», але це значною мірою залежать від зовнішніх умов. Отже, німецька доктрина права втілює в собі сократівську ідею «розумної свободи».

У Конституції України та інших нормативно-правових актах закладено фундаментальну ідею щодо того, що природні, невід'ємні і невідчужувані права на свободи людини мають набувати вирішального значення у взаємовідносинах людини із державною владою. Водночас, аналіз наукових джерел українського права дозволяє стверджувати, що тут не йдеться про природну свободу людини, натомість підкреслюється, що свобода є певним каркасом, в межах якого людина реалізує можливості юридично-значущої поведінки.

На протигагу українській доктрині прав і свобод, в німецькому праві свобода як внутрішня властивість людини, не лише декларується, а й підкреслюється, що держава виступає зовнішнім інструментом для її реалізації (гарантії, захист тощо). Ця наріжна відмінність полягає зокрема у тому, що у доктрині права та судовій практиці в ФРН однією з основних проблем виступає питання виваженості пріоритетів основних прав на свободи, визначення їх меж (конкуренція основних прав на свободу між людьми). В Україні здебільшого йдеться про пошуки шляхів гармонізації взаємовідносин особистості з державою.

Як уже зазначалося вище, феномен «свободи» є притаманним виключно людині, яка існує в соціумі. Відтак, є підстави стверджувати, що Конституція та Цивільний Кодекс України регулюючи «свободи», зосереджуються в

основному на так званих соціальних правах на свободи. Зокрема, ст.ст. 34-36 Конституції України конкретизують види соціальної поведінки людини, втілених у свободи [2]; стаття 270 ЦКУ, визначаючи конкретні види особистих немайнових прав, встановлює в тому числі свободу пересування, право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості тощо [11].

В українській доктрині цивільного права здебільшого аналізуються права та свободи, маючи на увазі, що ці терміни мають синонімічне значення. Яскравою ілюстрацією тут виступає підприємницька діяльність. Так, за статтею 42 Конституції України це є правом: «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом» [2], тоді як в Цивільному Кодексі України стаття 3 п. 4 визначає це як певний напрям діяльності людини «свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом» [11].

Існують і окремі думки, які заслуговують на увагу, це, зокрема, ідеї С. Головатого, який у своєму фундаментальному дослідженні «Про людські права» зауважує, що свобода є дещо ширшим поняттям, аніж права. Останні, це лише певний напрям діяльності. Крім того, слід зазначити, що виходячи з аналізу відповідних норм, присвячених основним свободам, у Конституції України та Цивільному Кодексі, є підстави стверджувати, що свободи стосуються в основному так званих соціальних основних прав.

Українська доктрина розмежовує явища «права» і «свободи», і відповідно, їх термінологічне значення. Так, свобода це спосіб можливої і дозволеної поведінки людини в суспільстві; свободи – це соціальне благо суспільства [12, с.631]. Свобода – це можливість, яка дає змогу суб'єкту здійснювати всі можливі види юридично-значимої поведінки, за винятком обмежень, встановлених законом [12, с.632]. Тоді як права – це конкретні напрями діяльності людини, міра її можливої поведінки, закріплена в нормативно-правових актах, зокрема, право на працю. Ґрунтуючись на цих тезах український правознавець С. Головатий зазначає, що свобода в Україні надається державою. Прямим підтвердженням цієї тези буде результат аналізу абз. 2 ст. 3 Конституції України, де суб'єктом гарантування основних прав виступає українська держава як інститут влади, а не український

народ: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [2].

Виходячи з вищевикладеного, можна сформулювати таке: основні права на свободу в Україні – це конкретні напрями діяльності людини щодо встановленої можливості суб'єкта здійснювати всі можливі види юридично-значимої поведінки, в межах, визначених законом.

Німецький правознавець Ханс Х. Рапп, аналізуючи класичні громадянські права, підкреслює, що це права на свободу, які захищають сфери особистої відповідальності, поведінки або індивідуальної діяльності [5, с.577]. Вони мають на меті оборону і спрямовані проти будь-якого втручання держави, яке не відповідає критерію суворого обґрунтованості потребами загального блага. В протилежність цієї тези, в Конституції України досить поширеною є формула, проілюстрована, зокрема, абз.4 ст. 34: «Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей...» [2].

Ханс Х. Рапп стверджує, що законодавчі положення, які є прикладами цього, стосуються перш за все державного регулювання недобросовісної конкуренції, економічних монополій, картелів і компаній, що домінують на ринку тощо.

Яскравим прикладом пануючого в Німеччині виваженого підходу зокрема й до прав на свободу є рішення Федерального конституційного суду Німеччини щодо «кількісних обмежень права на навчання» (*лат.*: *numerus clausus*) [5, с.581] ілюструє залежність основних прав на свободи в Німеччині від державної допомоги. В цьому рішенні зазначається право вільного вибору професії студентами, при цьому використовуючи хибне поняття «участі», виведено вимогу відповідної розбудови системи вищої освіти та повного використання потужностей університетів для навчання, випускаючи з поля зору аналогічно

захищену свободу університетських досліджень і науки. І в свою чергу свобода розвитку й розгортання одного основного права заповнює простір, призначений для свободи розвитку й розгортання основного права іншої особи [5, с.582].

Зупинимось докладніше на такій класифікації прав на свободи. Так, основними свободами особи, закріпленими в Основному Законі ФРН є наступні:

- класичні свободи людини, такі як вільний розвиток, фізична цілісність, свобода совісті, вираження поглядів, мистецтва та науки, свобода асоціацій, свобода пересування, правова рівність;

- економічні свободи, такі як свобода договорів, гарантія права власності та спадщини та свобода професій;

- політичні права на участь, такі як виборче право, свобода зібрань, свобода преси, свобода петицій, свобода створення політичних партій, доступ на державні посади;

- основні судові права, такі як доступ до судів, незалежність судів, гарантії судового захисту, право на судовий розгляд справи, заборона виняткових судів та свавільних арештів, а також принцип «ніякого покарання без закону» та принцип рівності сторін у судовому процесі.

Судові права надають фізичній особі можливість прямо застосовувати та захищати їх шляхом звернення до суду, у тому числі до Федерального конституційного Суду через інститут конституційної скарги (п.1 ст. 93 № 4а Основного Закону) [3].

Концепція свободи, закріплена у Конституції ФРН вимагає обмеження законами основних прав. Свобода основних прав сама по собі є двозначною: в основному права особи діяти на власний розсуд обмежуються державним органом, який визначає межі дозволених дій. Свобода людини є недоторканною, а втручання у свободи людини можливо лише на підставі закону (ст. 2, п.2). Таким чином, приватна автономія обмежена суспільною автономією [3].

Право на свободу особи має тлумачитись згідно з статтею 104 Основного закону. Захищеною є фізична свобода пересування, тобто право відвідування будь-якого місця або перебування. Втручання у права людини

можливе лише на основі закону, прийнятого парламентом, а не на основі підзаконного акту (ст.2 п.2 Конституції). При арешті або затриманні особи заборонено здійснювати фізичний чи психічний вплив на особу. Поліція не повинна утримувати нікого під вартою більше ніж до кінця дня після затримання. Зі статті 104 (2) Основного закону також випливає, що будь-яке позбавлення волі вимагає, щоб суддя ухвалив це рішення без зволікання. Будь-яка особа, яка тимчасово заарештована за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, повинна бути представлена судді не пізніше наступного дня після арешту, який повідомляє його про причини арешту, допитує його та надає можливість заперечення. Суддя повинен негайно або видати аргументований письмовий ордер, або наказ про звільнення [3].

Однак найчастіше концепція свободи сьогодні використовується у сфері політичної свободи. Історично право на політичну участь визначають як четверте право людини поряд із життям, свободою та власністю [13, с.122]. Воно означає право громадянина брати участь у демократичному дискурсі та сприяти формуванню загальної волі демократичним шляхом у процесі прийняття політичних рішень. Політична свобода включає як активне, так і пасивне виборче право, а також політичні основні права, зокрема свобода вираження поглядів та свобода зібрань, свобода брати участь у підготовці демократичного прийняття рішень [1]. Право на політичну участь є похідним від права на людську гідність, яке є основоположним правом у Німеччині. Нормативно право на людську гідність та політичну участь закріплено у ст. 1, п.1, ст. 20 п.1, 2 Основного Закону [3]. Зокрема, у ст. 20 п. 2 говориться, що вся влада в державі йде від народу. Вона обирається шляхом виборів, а також спеціальним законодавчим органом, органами виконавчої та судової влади [3].

Доктрина й судова практика в Німеччині зазвичай характеризують наступальну сторону основних прав на свободи поняттям захисних обов'язків [14]. Однак вони по суті не утворюють своєї власної особливої категорії, натомість будучи іманентними практично кожному основному праву. У зв'язку з цим звичайним видається питання про те, як далеко захист і його (можливо, кримінальна) інтенсивність на

користь одного основного права може здійснюватися за рахунок іншого.

Це той обмежувальний бар'єр, який не має бути подоланим на власний розсуд жодною з існуючих в Україні гілок влади: ані законодавчою, ані виконавчою, ані судовою. За своєю суттю, вони становлять правове першоджерело. Їхнє існування поза правом і без права неможливе, як і право немислиме без прав і свобод людини. Деякі з українських дослідників основних прав людини в Україні наголошують на тому, що у вітчизняному правознавстві ще не повністю подолано ані патерналістський підхід до розуміння генезису і природи прав людини, ані однобічне позитивістське трактування самого права. Це проявляється, зокрема, і в теорії – у різкому часом розмежуванні, більш того, протиставленні об'єктивного та суб'єктивного права, у зв'язку з чим суб'єктивне право розглядається як наслідок об'єктивного права, яке має визначальне значення для нього; у практичній діяльності – у майже повному ігноруванні визнаного не тільки в Європі, а й у деяких пострадянських державах принципу, згідно з яким основні, невідчужувані права на свободи людини є безпосередньо діючим правом тощо. Основні невідчужувані права людини згідно з сучасними правовими доктринами мають на меті не лише захищати окрему людину від всесилля держави, але й надавати меншості захист від більшості.

Офіційне сприйняття європейських стандартів прав людини шляхом їх інкорпорації, фіксації у Конституції України, поки що не перетворило їх у норми – правила поведінки через відсутність повноцінного розуміння їх сутності, а відтак, проходять повз культуру та ментальність. Мусимо визнати, що права людини все ще не вписалися в конкретні умови нашої

країни, вони залишаються якщо й не зовсім чужими, то, принаймні, й не визначальними для правосвідомості значної частини населення.

Отже, підсумовуючи здійснений аналіз теоретичних та практичних джерел права ФРН та України можемо зробити наступні загальні висновки:

1. право забезпечує свободу, але й обов'язково її обмежує. Право надає (вказує) напрям для людської свободи та впорядковує її;
2. обмеження особистої свободи існує заради свободи інших. Це частина її сутності;
3. поряд з поняттям «свобода» поняття «порядок» є основоположним поняттям будь-якого права; право це порядок.

Аналіз наукових джерел українського права дозволяє стверджувати, що тут не йдеться про природну свободу людини, натомість підкреслюється, що свобода є певним каркасом, в межах якого людина реалізує можливості юридично-значущої поведінки. В Україні основні права на свободи переважно тлумачаться як конкретні напрями діяльності людини в межах, встановлених державою і втілених в її законах. Тобто, свобода розуміється у її позитивному значенні: вона надається державою та визначається державою як певне соціальне благо.

У німецькому праві основні права на свободи розуміються як способи вільного розвитку особистості, як сфера особистої відповідальності, що захищається державою від втручання. Взаємовідносини між особою та державою у ФРН побудовані на тому, що німецька держава має забезпечити відповідні запобіжні заходи, які накладають обмеження на одну людину, тим самим надаючи можливості вільній реалізації та розвитку іншим.

Список використаних джерел:

1. Freiheit. URL: <https://wirtschaftslexikon.gabler.de/definition/freiheit-32648/wikipedia> (дата звернення 08.10.19).
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 20.09.19).
3. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Art. 20, 116. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/GG.pdf> (дата звернення 08.10.19).
4. Рохман Б. М. Моральний вимір свободи: автореф. дис. ... філос. наук. Київ, 2006. 19 с.

5. Hans Heinrich Rupp. Einteilung und Gewichtung der Grundrechte: Handbuch der Grundrechte in Deutschland und Europa. Band II. Verlagsgruppe Huthing Jehle Rehm GmbH, Heidelberg, Munchen, Landsberg, Berlin. 2006. 1548 s.
6. Negative und positive Freiheit. URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Negative_und_positive_Freiheit (дата звернення 08.10.19).
7. Der Sachsenspiegel. Beschreibung der Handschrift. URL: <http://www.sachsenspiegel-online.de/export/ssp/ssp.html> (дата звернення 08.10.19).
8. Dicey A. V. Introduction to the Study of the Law of the Constitution: With Introd. By ECS Wade. London: Macmillan 1959. 235 p.
9. Von Mohl R. Die Polizei-Wissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaates. H. Laupp, 1844. B. 1. 712 s.
10. F. A. FRHR. von der Heydte Freiheit, Ordnung und Recht s.153. URL: <https://www.uni-muenster.de/jcsw/article/view> (дата звернення 08.10.19).
11. Цивільний Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print> (дата звернення 06.10.19).
12. Головатий С. Про людські права. Київ: Дух і Літера. 2016. 786 с.
13. Jan Schapp. Freiheit, Moral und Recht. 2. Auflage. Mohr Siebeck, Tübingen. 2017. 319 s.
14. Christian Calliess, Axel Kallmayer Der praktische Fall. Öffentliches Recht: Abwehrrechte und Schutzpflichten aus Grundrechten. JuS. 1999. 785 s.

References:

1. Freiheit. URL: <https://wirtschaftslexikon.gabler.de/definition/freiheit-32648/wikipedia> (data zvernennia 08.10.19).
2. Konstytutsiia Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (data zvernennia 20.09.19).
3. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Art. 20, 116. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/GG.pdf> (data zvernennia 08.10.19).
4. Rokhman B. M. Moralnyi vymir svobody: avtoref. dys. ... filos. nauk. Kyiv, 2006. 19 s.
5. Hans Heinrich Rupp. Einteilung und Gewichtung der Grundrechte: Handbuch der Grundrechte in Deutschland und Europa. Band II. Verlagsgruppe Huthing Jehle Rehm GmbH, Heidelberg, Munchen, Landsberg, Berlin. 2006. 1548 s.
6. Negative und positive Freiheit. URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Negative_und_positive_Freiheit (data zvernennia 08.10.19).
7. Der Sachsenspiegel. Beschreibung der Handschrift. URL: <http://www.sachsenspiegel-online.de/export/ssp/ssp.html> (data zvernennia 08.10.19).
8. Dicey A. V. Introduction to the Study of the Law of the Constitution: With Introd. By ECS Wade. London: Macmillan 1959. 235 p.
9. Von Mohl R. Die Polizei-Wissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaates. H. Laupp, 1844. B. 1. 712 s.
10. F. A. FRHR. von der Heydte Freiheit, Ordnung und Recht s.153. URL: <https://www.uni-muenster.de/jcsw/article/view> (data zvernennia 08.10.19).
11. Tsyvilnyi Kodeks Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print> (data zvernennia 06.10.19).
12. Holovaty S. Pro liudski prava. Kyiv: Dukh i Litera. 2016. 786 s.
13. Jan Schapp. Freiheit, Moral und Recht. 2. Auflage. Mohr Siebeck, Tübingen. 2017. 319 s.
14. Christian Calliess, Axel Kallmayer Der praktische Fall. Öffentliches Recht: Abwehrrechte und Schutzpflichten aus Grundrechten. JuS. 1999. 785 s.